

İbrahim-Bülbül, *Keçeci-zâde İzzet Molla*, Kültür Bakanbği Yayınları: 1048, Türk Büyükleri Dizisi: 116, Semih Ofset, Ankara 1989, X+198 s.

Kültür Bakanlığı Yayınlarının Türk Büyükleri Dizisi içinde XIX. yüzyıl divan şairlerinden Keçeci-zâde İzzet Molla'yı "bugünkü nesil"e tanıtmak amacıyla bir kitap yayımlandı.

XIX. yüzyılın başlarında yetişen ve *Bahâr-ı Efkâr* adb büyük, *Hazân-ı Âsâr* adlı küçük iki divanı; *Mihnet-keşân* ve *Gülşen-i Aşk* adlarını verdiği iki mesnevisiyle edebiyatımızda seçkin bir yer kazanan Keçeci-zâde İzzet Molla'yı geniş bir okuyucu kitlesine tanıtmak düşüncesiyle bir kitabın yayımlanmış olması, onun hakkında bu güne kadar müstakil bir eserin yayımlanmamış olduğu da dikkate alınırsa, edebiyat tarihimiz, dolayısıyla kültürümüz için bir kazanç olarak kabul edilebilir.

İlk bakışta okuyucuyu yukarıdaki olumlu düşüncelere yönelten bu kitap, hazırlayanının "Önsöz"de belirttiği "*İzzet Molla'nın bugünkü nesil tarafından biraz olsun anlaşılmasına...*" (s.V) vesile olabilmek bir yana, onu divan şiiri uzmanlarının bile anlayamayacağı bir hale sokmasaydı, yayımlanışıyla yazarı kadar meslektaşlarını da sevindirecekti.

Ne var ki, daha ilk sayfasında "*Şiir de sosyal müesseselerden biri olmaklığı hesabıyla...*" (s. 1) gibi bir edebiyat öğrencisine bile yakışmayacak türden yanlışlarla başlayan kitap, tamamı için aynı sözü söylemek mümkün olmamakla birlikte, Kültür Bakanlığının bu alanda yayımladığı bir çok eser gibi bir "hatalar manzumesi" halinde hitap ettiği neslin istifadesine(î) sunulmuştur.

Hayatının büyük kısmı "mihnet"lerle geçen İzzet Molla'nın çektiği mihnetlerin adeta ölümünden sonra da yakasını bırakmadığını ispatlamak istercesine yayımlanan bu kitaptaki hataları göstererek Kültür Bakanlığı Yayınları arasında aynı nitelikte kitapların çıkarılmasına bir ölçüde engel olabilmek düşüncesiyle kaleme abnan yazımız, bunu sağlayabildiği ölçüde amacına yaklaşmış olacaktır.

Kitap, "Giriş" (s. 1-5) dışında dört bölüme ayrılmıştır. "I. Bölüm" de şairin "Resmî ve Husûsî Hayatı", "Edebî Şahsiyeti ve Şöhreti", "Eserleri" (s. 6-34) üzerinde durulmakta; "II. Bölüm"de "Manzum Eserlerinden Örnekler" ve bu örnekletin nesre çevirileri (s. 46-136), "III. Bölüm"de "Mensur Eserlerinden Örnekler" ve bu örneklerin bu günkü dille ifadeleri (s. 160-174) yer almakta; "IV. Bölüm"de ise, şairin "Fıkra ve Hicivlerinden Örnekler" (s. 178-194) verilmektedir.

Kitabın, aşağıda izah edeceğimiz sebepler dolayısıyla fazlaca üzerinde durmak istemediğimiz, "I. Bölüm"ünde belirtmeden geçemeyeceğimiz önemli bir hata, şairin ünlü mesnevisi *Mihnet-keşânın Mihnet-i Keşan* şeklinde anılmasıdır¹. Ayrıca yazarın hiç bir esasa dayanmayan hükümlerle sonuca gitmeye çalışması da bu bölümde işaret etmeden geçemeyeceğimiz bir başka noktayı teşkil etmektedir. Meselâ izzet MoUa'nın şürlerindeki Şeyh Galip etkisini ispatlamaya çalışırken yazarın sarf ettiği: "*Şeyh GalibHn Molla üzerinde yukarıda da değindiğimiz gibi mazmunlarla da olmuştur. Bilindiği gibi, Galib, "mihr ü meh" ve "ruz u şeb" mazmunlarını redifolarak sıkça tekrar eder*" (s. 23) gibi sözler, yazarın "mazmun" ve "redif" kavramlarından ne anladığı konusunda ciddi şüpheler uyandırmakla kalamakta; onun divan şiirinde her hangi iki şair arasında bulunabilecek bir iki redif benzerliğinden yola çıkarak bir şair üzerinde başka bir şairin etkisini göstermeye çabşmak gibi yetersiz bir yol izlediğini de göstermektedir. Nitekim izzet Molla'mn burada sözü edilen "rûz u şeb" redifli kasidesi, Neşatî'nin, Nazîm'in ve Şeyh Galib'in aynı redifli kasideleri gibi Fehîm-i Kadîm'e naziredir. Bir başka deyişle eğer bu kasideden yola çıkarsak, izzet Molla'mn şürlerindeki Galib tesiri, adı geçen şairlerinkinden ne fazla ne de eksiktir. Halbuki yazar, izzet Molla'mn şiirlerinde istinsah derecesine varan Galib tesirini onun şiirlerinin muhtevasında ve Gâlib'e yazdığı çok sayıda naziresinde aramalıydı. Esasen bu kısımda delil olarak kullandığı,

Kahramân-ı hâme ednâ-pehlevânımdır benim

mısraını

¹ Bu konuda bkz. Ömer Asım Aksoy, "Mihnet-keşan mı, Mihnet-i Keşan mı?", *Türk Dili*, Şubat 1956, C.V, S. 51, s. 148-149; "Mihnet-keşan" Tartışması, *Türk Dili*, Şubat 1956, C.V., S. 53, s. 285-287.

Ayrıca, izzet Molla'mn *Bahâr-ı Efkâr'daki* bir gazelinin maktalı olan.

Nola mihnet-keşân-ı rüzgâra yâdgâr olsa

Nesic-i tab'-ı tzzet tuhfe-i şehr-i Keşândır bu

beyti de bu iki makaledeki görüşü *doğrulamaktadır* *Divân-ı Bahâr-ı Efkâr*, Mısır 1255, s. 149)-

Kahraman hâme ednâ pehlüvanımdır benim

hâline (s. 13),

Dâmgeh-i çerhde olma per-efşân galat

mısraını

Dâme ki çerhde olmasa pür-efşan galat

haline (s. 19),

Şerhine İzzet-i kem-mâye çün itdi âğâz

mısraını

Şerhine İzzet kim mâye çün etdi âğâz

haline (s. 42) sokan yazarın şair hakkında sağbkb hükümlere varması mümkün değildir. Bu sebeple "I. bölüm" üzerinde daha fazla durmaya gerek görmüyoruz. Kitabın "II. Bölümü" İzzet Molla'dan hangi ölçülere göre seçildiği belli olmayan, onun edebî şahsiyetini yansıtmaktan tamamıyla uzak örneklere ve bunların nesir diliyle ifadelerine ayrılmıştır. Gerek bu bölümdeki gerekse şafrin nesirlerinden örneklerin yer aldığı "IV. Bölüm" deki metinlerin yeni harflere aktanlısında yapılan okuma hatalarının akıl ve mantık sınırlarını zorladığını da burada belirtmek gerekir. Bu bölümlerdeki okuma hatalarını şu şekilde sıralayabiliriz²: *Görenler olmaz mı Hâkân-ı iltifat zıll-ı Mevlâ'yı* (46 / 2): Gören olmaz mı hâkân iltifât-ı zıll-ı Mevlâ'yı, *Kılub asker-i islâm'ı teshir* (46/3): Kulûb-ı asker-i İslâm'ı teshir (46/3), *Neşîde nusrete* (46/5): Neşîd-i nusrete, *Şihâbetden; Selis-kâr görmedi mir'ât-ı kadrinde* (46 / 6): Mehabet - den; Melekler görmedi mir'ât-ı kudretde, *Ser~i mihr-i efserinde şâl-i keşmîr-i efsîdi; Semen-zâr saca?at eylemiş ol nihel-i zîbâyı* (46/7): Ser-i mihr-efserinde şâl-i Keşmîri-i esfidi; Semenzâr-ı şecâ'at eylemiş ol nahl-i zîbâyı, *cüst-cerâ kân-ı deryayı* (46/ 8): cüst ü cüy-ı kân u deryayı, *yayı* (48/9): payı, *zeyn-hâne-i mısıriye mümkün zırân etdi* (48/10): zîn-hâne-i Mısıriye mülkin zîr-i rân itdi, *Sirişk-i şeker* (48/ 12): Sirişk-i şükr, *Sem-i rahş ile* (48/ 13): Süm-i rahşıyla, *Sem-i rahş-ı güher-bahşı yazınca* (48 / 14): Süm-i rahş-ı güher-bahşı yarınca, *Silâh-dâr Ali Girdâr* (48/15): Silâh-dâr-! Alî-kirdâr, (48/15), *Sâm-ı sâmi kadre* (48/17): Sâni-ı sâmi-kadre, *böyle yer dîvânı; çehre fer sayı* (50/ 18): böyle-bir dîvânı; *Çihre-fersâyî, mürde diller; Küşâd eyleyüb* (50/19): mürde-diller;

2 İtalik harflerde dizilmiş olan kısımlar, kitaptaki yanlış okunuşları, normal dizilmiş kısımlar doğru şekillerini, parantez içindeki sayılar da bu yanlışların bulunduğu sayfa ve beyitlerin numaralarını göstermektedir. Nesir kısımlarda sadece sayfa numaraları verilmiştir.

Güşâde eyleyüp, *Muallim-i askere* (50 / 20): Mu'allem askere, *gürz müdür* (52 / 2): gürz-i müdevver, *Derd ederler* (52 / 4): Devr iderler, *kem kadr* (52/6): kem-kadr, *sâhib-i serîr kâinat* (52/10): sâhib-serîr-i kâ'inât, *zannederim* (52/ 11): zann eylerim, *pulidür* (54/ 14): pul mıdır. *Derdin oldu* (54/ 15): Virdin oldu, *buna âşiyândan* (54/ 16): bu nüh âşiyândan, *kars-ı anberin* (54 / 18): kurs-ı anberîn, *Sekr-i mihrile* (54 / 20): Sükker-i mihr ile, *Sere yine ebü-l-heves; câme ki* (56 / 2): Sen yine ey bü'l-heves câmeni, *Seyli-i emvâcile* (56/6): Sîlî-i emvâc ile, *nâ-kes âşık-ı keşe* (58 / 5): nâ-kes-i âşık-küşe, *şehvârın; Esb-i tond-hâmemi* (58 / 6): şeh-süvârın; esb-i tünd-i hâmemi, *ser-kâre* (60/2): ser-i kâra, *zâğ-ı lâşe evvel* (60/3): zâğ-ı lâşe ol, *İzzet uzlet* (60/5): îzzet'e uzlet, *key bud* (62/1): key buved, *Düşdüm yollara bir kere aşk-ı âsitânenle* (62/5): Düşeydim yollara bir kerre aşk-ı âsitânınla, *tzzet-zâre; Bu vahşi zâr-ı* (62/6): İzzet-i zara; bu vahşetzâr-ı, *âh-ı figân* (64/3): âh u figân, *Aşkın* (64/5): Âşkınm, *kebiş cana* (68/2): kebş-i cana, *sîne-i billûr-ı hayran* (70 / 3): sîne-i billur hayran, *Düşidim* (70 / 4): Düşeydim, *Hâşâllah kim ola ağyara ihtiyâç* (72 / 1): Hâşe li'llâh kim ola ağyara arz-ı ihtiyâç, *der dergâhdan* (72 / 3): her dergâhdan, *Selsebili âbir ü fevâre* (72 / 6): Selsebîli âb-rû fevâre, *Sevk-i âlemde* (72 / 7): Sûk-ı âlemde, *Kâdil-hâcetden* (72 / 9): Kâdiyü'l-hâcât'dan (vezin gereği), *gencûr-ı hâs himmet-i Zerkûp'dan* (72/10): gencûr-ı hâs-ı himmet-i Zerkûb'dan, *dahi sad-dâne âşinâ* (74/2): dahi sübha-i sad-dâne-âşinâ, *İzzet olahdan* (74/6): İzzet olaldan, *müşkât* (76 / 2): mişkât, *felek rif'atden* (76 / 7): felek-rif'atden, *O nur çeşmi* (80 / 3): O nûr-ı çeşmi, *Garaz o gül-ruhunu yohsa* (80/4): Garaz o gül-ruhunu görme yohsa, *kendi de izâr* (86 / 1): kendi de gaddar, *ben dehi anı ağyar* (86 / 2): Ben dahi anı ki ağyar, *aşk kenâm eyleyeli* (86 / 3), aşkı künâm eyleyeli, *dâme girifdâr* (86 / 3): dama giriftar, *çekse ta'b* (86/5): çekse ta'ab, *Tûr-ı edeb* (86/5): tavr-ı edeb, *bağ* (92 / 1): bâğî, *a'dân* (92 / 2): a 'dâsı, *tûrâtûr* (96 / 5): tur otur, *nîk-sütüvâz* (98/17): bî-kes-nevâz, *ne kubbede* (100/9): nüh kubbede, *rev-nümûn* (102 / 13): rû-nümûn, *belki pot sıkmayı* (102 / 15): belkim potur sıkmayı, *mansıbdan cüda* (104/21): mansıbından cüda (104/21), *Kütâhdan imiş; Ger her birin* (104/ 22): Günâhımdan itmiş; Eğer her birin, *meâsî nâ-dân* (104/24): me'âsî ne-dân, *gavta-hor muhît-i günâh* (104/25): gavta-hâr-ı muhît-i günâh; *medârâları* (104/27): müdârâları, *şâir-i pak azâbüH-beyân* (106 / 2): şâ'ir-i pâk-i azbü'l-beyân, *levh-i pâk-ı olurdu* (106/15): levh-i pâki olurdu, *Her âyine* (108/16): Herâyîne, *cevdet taV şuh pesend* (110/23): cevdet-i tab'-ı şûhın pesend, *encam kâr* (112/31): encâm-ı kâr, *edüp* (114/9): eyleyüp, *Çe kızbe* (117/16): Çeh-i kızbe, *olmamak muhtemel* (118/2): olmamak muhal, *başına*

(118/11): basıya, *Divârlan* (112/6): Diyorlar, *Kenefi* (122 / 7): kenifi, *ferş-i kellm-i huzur*; *ism-i zamûr* (122/12): ferş-i k'lîm-i huzur; *ism-i Sabûr*, *kelmîh-i der* (124/2): gülmîh-i der, *hıdmetimiz* (126/4): haddimiz, *0 öyle* (126/17): 0 ebleh, *Terceme-i Aziz Müşârun lleyh* (128/ Başlık): Terceme-i Ahvâl-i Azîz-i Müşârün İleyh, *be-her gaza* (128/ 1): behr-i gaza, *Küre-bend* (130/1): Girih-bend, *Mahrem sanurdu rebîf gehî* (130/ 3): Muharrem sanurdı rebî'i gehî, *Aceb midür* (130/ 6): Aceb meydür, *başına* (132/9): başa, *neşve-nümâ* (134/9): neşv ü nema, *Gül dağı edersin eş Mevlâ; Eşk-i âteş-i mizâçla ürvâ* (136/5): Gül-i dağı idersin ey Mevlâ; Eşk-i âteş-mizâçla irvâ, *diyar* (142/ 11): deyyâr, *Bir seher ki* (144/1): Bir sehergeh, *Bende vardur lâ-yeud* (146/4): Bende var derd-i lâ-yu'ad, *yıkırdı* (148/ 12): yıkdırdı, *zarı* (148/ 11): zârî, *sıbk-dâşım* (148 /12): sebakdaşım, *nuhuvvetle* (150/2): nahvetle, *Kemsürâğî-i Işân* (152 / Başlık): Güm-sürâğî-i işân, *hiye* (152 / 2): hayye, *ejderha imiş* (152/9): ejder imiş, *hayretden* (154/1): hayretinden, *fekk bu riyâ-yı hicret* (160): :fekk-i büriyâ-yı hicret, *kâl u kıyl-ı ilm-i visâyâ-yı* (160): kâl u kîl-i ilm-i zahire râğıb ve vesâyâ-yı, *Vanî Efendiyan başı gelür* (160): Vanî Efendi yan başı gelür, *müşabehet* (160): musâhabet, *taylasân-imâme-i* (s. 160): taylasân-ı amâme-i, *velediyyü'l-imtihânül-hâric riTüsüyla* (s. 160): ve lede'l-imtihân hâriç rü'üsüyla, *hakikat meâb dervişaneleri* (s. 160): hakikat-me'âb-ı dervişaneleri, *sâf tynet* (161): sâf-tynet, *hâce-i nukû-yı penâh* (161): hâce-i takvâ-penâh, *yâfet* (161): yâft, *zîrân-ı mâü'l-huyût nasihat* (161): rîzân-ı mâ'u'l-hayât-ı nasihat, *ji'r*, *Nihâyet-i ikdâmu'l-ukûl-ı ukkâl ve ekser sd'yu'l-âlemîn dilâl* (161):

Şi'r:

Nihâyetü ikdâmi'l-ukûli ikâl

Ve ekserü sa'yi'l-âlimîne dalâl

şifâ âyet (s. 161): şifâ-âyât, *sakm* (s. 161): sekam, *zebûn niçe-i israr* (s. 161): zebûn-ı pençe-i israr, *hengâm bahâr-ı* (161): hengâm-ı bahâr-ı, *sinn-i erba'aya* (161): sinn-i erba'îne, *sa'd-ihtirâm* (161): sa'd-ahterim, *matla'uH-envâr sulbünden* (161): matla'u'İ-envâr-ı sulbinden, *işa'a-pâş-sipihri-i vücûd* (161): eşî'a-pâş-ı sipihri-i vücûd, *zamân-ı tflıyyet* (161): zamân-ı tufülüyyet, *pester ü bâlîn kehvâre-i* (s, 161): pister ü bâlîn-i gehvâre-i, *ıfâl mekteb* (s. 162): etfâl-i mekteb, *necât-vezân* (s. 162): necat vezân, *bi-tevâbihâ* (s. 162): bi-tevâbi'ihâ, *ekavât* (s. 174): ekvât, *müstakilen* (s. 174): müstakillen, *memâlek* (s. 174): memâlik, *imtiyâzât-ı lakırdıları* (s. 174): imtiyâzât lakırdıları, *katıyyece* (s. 174): kat'ıce, *cenC-i* (s. 174): cemî-i (s. 174), *çanak* (s. 174): çırnık, *tevârih âşiyân-ı* (s. 175): tevârih-âşinâyân-ı, *ahz-sâre dîdedûz* (s. 175): ahz-ısâra dîde-dûz.

Yukarıda gösterdiğimiz bu okuma yanlışlarına vezin gereği "şeker" okunması gereken kelimenin "şeker" (54/20), "çille" okunması gereken kelimenin "çile" (64/4), "tılısm" okunması gereken kelimenin "tılsım" (72/5) okunması; "devlet-i âliye" (170), "İslâmiye" (s. 174) örneklerinde görüldüğü üzere Arapça ca'li mastar ekinin tek "y" ile yazılışı, Arapça ve Farsça kelimelerdeki uzun ünlüleri göstermekte kullanılan "A" ve "—" işaretlerinin düzensiz kullanılışı veya hiç kullanılmayışı gibi hususlar dahil edilmemiştir. Ayrıca bu yanlışlar listesini uzatmak için göstermeye gerek duymadığımız benzer yanlışların sayısı da az değildir.

Böyle okuma hatalarıyla dolu metinlerin doğru olarak nesre çevrilmesinin mümkün olamayacağı aşikârdır. Bu yanlışların tamamını burada göstermek mümkün olmadığından bir kaç örnek vermeye yetiniyoruz:

Bu konudaki ilk örneğimiz "rûz u şeb" redifli kasidenin kitapta,

Mihr ü meh bir gösterişdür nâsı cerh iğfal eder
• *Âleme şeb peyrev-i şeb-perdür veren fer rûz u şeb*

diye okunan ve "*Felek, güneş ve ayı göstererek insanları gaflete düşürür. (Oysa) geceyi getiren, gece gündüz yarasa (kuşu)nun yolundan gidenlerin verdiği güçtür*", (s. 52-53) sözleriyle de-nesre çevrilen beyttir.

Beytin ikinci mısraında yapılan okuma hataları, nesre çevirisini de anlamsız kelimeler yığı haline getirmektedir, ikinci mısraın doğru şekli,

Âleme Şeppîr ü Şepper'dir veren fer rûz u şeb

olmalıdır. "Şeppîr" in Hz. Hüseyin, "Şepper" in ise, Hz. Hasan olduğunu belirtmekte fayda görüyoruz.

Bu konuda diğer bir örnek,

Necm-i siyâh-ı dil ki teveccühdedir ana
Yâ Rab olaydı şâh-ı felek şâne âşinâ

şeklinde okunan, nesre çevirisi de tabîi olarak "*Gönlün siyah yıldızı hep ona yönelmektedir, ey Rabbim ne olur feleğin pâdişâhı tarağa âşinâ olsa. (saçlarını taraşa)*" (s. 74-75) haline gelen beyittir. Bu çeviriyi anlamlı bir hale getirebilmek için ikinci mısraı,

Yâ rabb olaydı şâh-ı felek-şâne âşinâ

şeklinde düzeltmek gerekiyor. Mısradaki "şâne" okunarak "tarak" anlamı yakıştırılan kelime, Farsça "Felek-şân" sıfatının Türkçe yönelme durumu almış şeklidir. Buradaki "Şâh" ise, İzzet Molla'nın *Hazân-ı Âsâr* ithaf ettiği Nakşibendî tarikatının ilk şeyhi Bahaüddin Muhammed Nakşibend'dir. İzzet Molla'nın bu *Divanımı* adı geçen şeyhe ithaf ettiğini *Hazân-ı Âsâr*'m başındaki bir kıt'adan anlıyoruz. Yazar bu kıt'ayı görmüş, ilk iki mısraını da kitabına almıştır. Ne yazık ki,

Ruhî fidâke ey gül-i gülzâr-ı Nakş-bend
Oldum hezâr cânım ile zâr-ı Nakş-bend

şeklinde olan bu iki mısra kitapta,

"Ruhi fidan ey gül-i gülzâr Nakşibend
Oldum hezâr canım ile zâr Nakşibend"

haline getirilmiştir (s. 37).

Bir başka örnek *Mihnet-keşân*'n,

*Ali kuşu etse gelüp ihtimam
Ne mümkün bula bir murabba, tamâm*

okunarak "*Ali kuşu gelip (bir yuva kurmaya) çalışsa (da) evin murab-balarından birini tam bulması mümkün değildir*" (s. 122-123) gibi anlamsız sözlerle nesre çevirilen beytidir. İkinci mısraın doğru okunuşu:

Alî Kuşî itse gelüp ihtimam

olmalıdır. Beytin nesre çevirisinde karşılaştığımız "*Ali kuşu*" ise, henüz kimsenin bilmediği bir kuş türü değil, II. Mehmet (Fatih) döneminin ünlü matematik bilgini Ali Kuşçu'dur. Dolayısıyla beyitteki "*murabba,*" sözü de bir geometri terimidir.

Bu konuda vereceğimiz son örnekteki hata ise, okuyanı hayrete düşürecek mahiyettedir. Söz konusu beyit *Mihnet-keşân*'n burada,

Kimi der ki dün ağzını kokladım

